

הערות

- 1 שיינע קארנגאלד, זכרונות, תל-אביב 1966. (להלן, זכרונות). עמ' 13-16 : גולדה מאיר, בית אבי, תל-אביב, 1970, עמ' 9-10 : גולדה מאיר, חיי, תל-אביב, 1975, עמ' 14-15. שיינע מספרת שם על פטירתה של גאלדע : "יום ו' בבוקר היה. סבתא גולדע ביקשה כי ירחצו ויטהרוה, וילבישו אותה כתונת נקיה. לפנות ערב, בטרם כניסת השבת. ביקשה כי ישלחו אליה את הרב, ותאמר וידוי. לאחר כניסת זאת היפנתה ראשה לקיר, ולא הוציאה הגה מפיה. בשבת בבוקר פקחה עיניה, קראה לכל אחד מבני ביתה אל מיטתה, בירכה כולנו ואמרה שלוש פעמים : 'מוחל, מוחל, מוחל'... בשבת אחר הצהריים ביקשה כי יזמנו בבית מנין יהודים לאמירת תהילים ועם שקיעת השמש, הוציאה נשמתה. בת 90 שנה היתה." (זכרונות 16) [לפי גולדה נפטרה בגיל 94. חיי 15].
- 2 הסיפור מצוי בהבדלים קלים בזכרונות 14 : בית אבי 13-14 ; חיי 14.
- 3 במפורש : בית אבי 13 ; חיי 14, אך הדבר משתמע מכל הזכרונות של שיינע וגולדה. זכרונות, עמ' 57.
- 4 בית אבי 11 ; חיי 12. גולדה כתבה בפתח "בית אבי" (9) : "מאמה ירשתו את האופטימיות שלה. אף פעם לא שררה מרה שחורה בבית, אפילו בנמנים חמורים וקשים ביותר". שיינע רואה את הדבר מזווית שונה. היא כתבה על האם : "חסרו לה סבלנות והשלמה עם המצב. במקום לעודד ולהרגיע את אבי, לאיחת זרתה מלה על פצעי, חירפה וגידפה, והדברים הגיעו לריב ומדנים." (זכרונות 23 וראה גם 33).
- 5 חיי 12 וכן בית אבי 11. גולדה דיברה על "ביתנו" ועל "בית אבא", אך לאור תיאור המגורים (ראה בהמשך), אולי הכוונה גם או בעיקר לבית סבא ניידיץ'.
- 6 בית אבי 11 ; חיי 12 ואילך ; זכרונות כל חלק א', ולמשל 39.
- 7 שם 23, 27, 28, 46-49, 59 ; בית אבי 15 ; חיי 12.
- 8 זכרונות 31 – הבדל של תשע שנים ; 53 – הבדל של תשע ומחצה ; בית אבי 16 ; חיי 17.
- 9 זכרונות 44 ; חיי 17.
- 10 זכרונות 59. לדעת חוקר העיר פינסק, בנימין לבנדיגר, ייתכן כי מקור שם הסימטה הוא שמו של בעל אתונה מקומי.
- 11 זכרונות 41, 43, 57 ; בית אבי 16 ; חיי 12.
- 12 זכרונות 44/5 ; חיי 17.
- 13 זכרונות 68 ; בית אבי 20 ; זכרונות 19.
- 14 בית אבי 21, 22-23 ; זכרונות 56, 66, 73. שם 74, חיי 22.
- 15 [אנטי] זכרונות 31, 49-50 ; בית אבי 15-16 ; חיי 11, 12.
- 16 [עזיבה] זכרונות 61/2 ; חיי 20.
- 17 זכרונות 63 ואילך ; חיי 30.
- 18 על מות הרצל : בית אבי 24 ; חיי 19. זכרונות 63-73 ; בית אבי 24.
- 19 חיי 17, 19-21.

- 20 זכרונות 76-82, 98. שיינה התמסרה בפניסק ללימודים ולפעילות הפוליטית ולא עבדה (בית אבי 19; חיי 17). במילוקי סירבה בעקשנות לעבוד בעבודה לא-פרולטרית כ"טפיל חברתי". בחנות של אימה, וניסתה כוחה, לשוא, במפעלים דאן, עד שחלתה בשחפת ועברה להבראה לדנור (זכרונות 91. חיי 25-27).
- 21 זכרונות 99, בית אבי 30, חיי 25-26, 30.
- 22 זכרונות 98; ראיון ע"י דרורה בית-אור, Regina Medzini, Interview with Regina Medzini, בתאריך 29/9/90. העמותה להנצחת זכרה של גולדה מאיר, להלן: העמותה. להלן רגינה. 1-2, זכרונות 100/99, חיי 30. מזור, שבנה אינו מזכיר דברים אלה ומתעלם מעדות זו של אימו: מדויני מירון, היהודיה הנאה, גולדה מאיר וחזון ישראל, ביוגרפיה פוליטית. עידינים/ידיעות אחרונות. תל-אביב. תשנ"ו/1990. על רגינה עצמה ראה ראיונה הנ"ל, ובמיוחד 15, 21, 25, 30-31.
- 23 חיי 26; בית אבי 40; חיי 3; רגינה 3-4 ושיחה בעל-פה.
- 24 בעברית: "נו גולדעלע, את כל כך חכמה, אוי עשי את שירד גשם." חיי 13.
- 25 זכרונות 100, חיי 29-30. באסיפה קראה באידיש ציפקע-קלארה, אחותן הצעירה של שיינה וגולדה, את השיר של אברהם רייזין "שמונה נפשות. ואך שתי מיטות." גולדה כתבה לשיינה לדנור: "זכינו להצלחה הגדולה ביותר שהיתה פעם באולם פאקן." ראה גם רגינה 3-4 (ראה בראיון הנ"ל גם על תפקידי רגינה ותולדות רעותם).
- 26 זכרונות 25-26, בית אבי 37-39, חיי 30-39, רגינה שם 5, 7. גולדה ורגינה נתנו שיעורים באנגלית תמורת 10 סנט כדי לממן את הנסיעה לדנור.
- 27 בית אבי 39, חיי 38-40.
- 28 חיי 41, 45 - המשפחה פעלה, כנראה, גם ב"בני-ברית". "קבוצות הפועלים היהודים" הקימו, לעומת הג'וינט המסורבל, את "ועד העזרה העממי". ב"בית אבי" (31-32) נאמר, שהיה זה גוף, שהוקם "בעיקר על-ידי פועלים יהודיים, שנקרא 'People's Relief', ואנחנו השתייכנו לסניף המקומי, שנקרא 'עזרה בצר'. לפי מקור זה ייצגה גולדה "אגודה לענייני ספרות ותרבות שנתארגנה לשם עריכת הרצאות וויכוחים, שלא על רקע פוליטי".
- 29 א) נחמן סירקין, 1868-1924, "בעל שאלת היהודים ומדינת היהודים הסוציאליסטית" ומארגן ראשון של תנועת "המון" ממוזגת השתתף בקונגרס בול; היה טריטוריאליסט וחנר בו; הרוח החיה בפועל-ציון בארצות-הברית משנת 1908; מראשי הפעילים למען קונגרס יהודי אמריקני והקמת הגדודים; הרוח החיה במשלחת פועל-ציון לארץ ישראל אחרי המלחמה ובתכניתה לקואופרציה של ההתיישבות. בתו, מרי, ידידתה של גולדה ערכה את האוטוביוגרפיה של גולדה באנגלית וקובץ מאמרים שלה.
- ב) חיים זייטלבוסקי, 1865-1943, אישיות מבריקה, משכילה ומרשימה ביותר, עבר גלגולים רעיוניים אחדים: מחיבת-ציון נוסח לילינבלום לציונות, לאנטי-ציונות, לטריטוריאליזם, לבונדזים, לידישיזם ולסטאליניזם, לרבות תמיכה בכירוביג'אן. במלחמת העולם הראשונה הצטרף ל"פועל-ציון" בארצות-הברית ושיתף פעולה בהתלהבות עם פנחס רוטנברג ועם סירקין בפעילותם למען הקונגרס היהודי האמריקני ולמען הקמת הגדודים העבריים.
- ג) שמריהו ליון, 1867-1935, נואם בחסד של התנועה הציונית; פעל ב"עזרה", בהנהלה הציונית וב"דביר".

ד) מסתבר מהנוסחאות השונות על ביקור בן־גוריון במילווקי, שהיו ביקורים אחדים שלו בשתי השנים. באחד מהם העדיפה גולדה הליכה לקונצרט עם מוריס על האונה לבן־גוריון, ונענשה בביטול אירוחו לצהררים בבית הוריה (חיי 4, 43).

ה) בית אבי 40–41 חלה טעות בסדר הדברים, כאילו "בן־צבי ובן־גוריון באו למילווקי ב־1916 לגיוס חיילים לגדוד העברי" (43). ייתכן, שבאו או לגייס חברים ל"החלוץ" או ל"פועלי־ציון". רק אחרי כניסת ארצות־הברית למלחמה טיפל בן־גוריון בגיוס באמריקה. תחילה חשב על גודד עברי בצבא ארצות־הברית, ורק אחרי התקדמות הבריטים בהזית סיני־הנגב, ובמיוחד אחרי הצהרת בלפור עברו בן־גוריון ובן־צבי לתמיכה בהתנדבות לצבא הבריטי ולפעילות ממשית למענה. לפי שבתי טבת התגייס בן־גוריון לגדודים רק אחרי שלא עלה בידי לחזור לארץ בדרכים אחרות. בשנים 1914–1916 האמינו בן־גוריון ובן־צבי בנצחון תורכיה, ולכן תמכו בהתמטנות ובמיליציה יהודית בצבא התורכי. ברוב עקביותם נגזרה עליהם גלות, והם ביקשו שתהיה בתורכיה ולא באמריקה. הם ביטאו התנגדות ל"גדודים" בצבא הבריטי באוזני טרומפלדור, וסירבו להיפגש באיטליה עם יוזם אחר של הגדודים – פנחס רוטנברג. בהגיעם לאמריקה תמכו עדיין בנייטרליות, ובן־גוריון הרבה לכתוב ולדבר בעד דרך "היסטורית" של הציונות – בעבודה והשקעות ונגד דרך "פוליטית", לא כל שכן צבאית. עיין – ח"ר בן־ששון, הגדודים, בתוך: בן־ציון דינור, גרשון ריבלין ואחרים (עורכים), ספר תולדות ההגנה, א', מהתנגדות להגנה 2, 325, 336, 482–491, תשי"ז/1956. טבת שבתאי, קנאת דוד [א. בן־גוריון הצעיר], חיי דוד בן־גוריון. שוקן, ירושלים ותל־אביב, תשל"ז/1976, 256, 263, 274, 285/6, 296/7, 308–328; מינץ מתתיהו, "הקונצפציה ההיסטורית: לבריור עמדתו הפוליטית והציונית של דוד בן־גוריון בעת מלחמת העולם הראשונה – לפני מתן הצהרת בלפור" בחוך מתתיהו מינץ (עורך) הציונות ח"ב, תשמ"ח/1988, אוניברסיטת תל־אביב, הקיבוץ המאוחד, 69–87.

בין ראשי הדוברים למען הגדודים, מראשית הפעולה למענם היו גם דב בר ברוכוב ויורעאלי־קרצ'מר – לימים דמות מרכזית בקבוצת מרתביה בעת חברותה של גולדה.

ו) רק בבית אבי 58 נזכר גם חשין (צבי אוערבוך). איש העלייה השנייה ועורך הספרות של "האחדות". בארצות־הברית היו שכיבוהו יותר מאשר את שלושת רעיו במערכת. ברם הוא "בגד" בציונות ועבר לתמוך באנטי־ציונות הסובייטית. משום כך הוחרם, למשל, בידי ברל, שלא הזכיר את שמו בפרקיו על תולדות העלייה השנייה, ואף נמנע מלהושיט לו יד לשלום.

ז) גולדה הצטרפה ל"פועלי־ציון" (חיי 48) לפני שהגיעה לגיל המינימום של חברות במפלגה, ובלטה מיד "בהופעתה המרשימה ובשכלה הבשל" (זכרונות 101); רניתה 6. לפי רניתה (4) חלמו מילדות, שיאספו כסף ויעלו לארץ ישראל.

ח) חיי 48–49; מנחם מצטט מכתב של אביו: Menahem Meir, My Mother Golda Meir, New York, 1983, p. 13. you seem to be so enthusiastic a nationalist. [...] The idea of Palestine or any other territory for the jews is, to me ridiculous. Racial persecution does not exist because some nations have no territories but because nations exist at all.

30 רגינה 10; חיי 49. באותה תקופה דוד ופולה בן-גוריון נישאו באמריקה בנישואים אזרחיים. שנפלד היה גם יו"ר הוועד המנהל של "עזרה בצר" (גם באנגלית Ezra Betzar), נשיא כבוד של ועידת צירים של מילווקי למען קונגרס יהודי אמריקני (23.11.1915) וחבר הוועד הפועל (המחדש) למען הקונגרס (29.4.1917), ראה: Switchkow Lewis, "Memoirs of a Milwaukee Labor Leader" in Gertner L. (ed.), *Michael - On the History of the Jews in the Diaspora*, Tel Aviv, 1975, vol. III, pp. 136, 138.

31 גולדה היתה אז קנאית לאידיש כשפה של העם היהודי, והתנגדה להקמת סניף של לימודי אנגלית (חיי 46-47). אף אחרי שעלתה לארץ טענה למתן זכות קיום לאידיש, וכצירה בוועידת ההסתדרות בשנת 1923 עמדה לה זכותה המיוחדת לדבר בשפה זו.

32 בתאריכים דלעיל נקב סויטשקוב לפי רשימות של מזכיר "פועלי-ציון" במילווקי, לואיס פריצ'ונוק. התאריך הלועזי תואם את חג השבועות תרע"ז. הוא אף מציין שגילה של גולדה היה אז תשע-עשרה.

המועדים האחרים הם פרי זיכרון מקרי, ללא רשימות. לפי גולדה מועד האירוע הוא 1918 (פית אבי 32-34; חיי 45-46). לפי שינה, (זכרונות 101-102), אירע "הנאום מעל הארגון" לפני סיום לימודיה, בהיותה בת שבע-עשרה, ואילו רגינה (5-6) טוענת בביטחון: "היא היתה בגיל 12, כאשר עמדה בפנינו רחוב במילווקי, ברחוב וולנאט, והתחילה לדבר על היהודים ועל פלשתינה". אני מניח, שעירבבה בראיון מאורע זה עם עניינים אחרים. אין לקבוע את שנת 1910 כמועד למערכה במילווקי.

33 ראה למעלה וכן חיי 47, 49-50; רגינה 9 והראיונות.
34 הערכת רגינה 6 עומדת בסתירה לדברי בנה הכותב בספרו (שם 41), שעליית גולדה לארץ נובעת מתחזיתה, שלא "תוכל למלא תפקיד מרכזי בדרג הלאומי ואולי אף הבינלאומי", לפיה היא עלתה לישימון הארץ ישראלי מכוח "האמ-ביצה" שלטון. דומני, שאין לדעת לכאן ולכאן, למה יכלה להגיע כיהודיה או כמתבוללת באמריקה בתקופה ההיא. כאמור, ניתן לומר על גולדה כי עלתה בכשרונותיה ובכושר השיכנוע המנהיגותי על רבים מראשי הציונות שם.

35 ספר תולדות ההנהגה, שם (הע' 29), 530-531.
36 סלוצקי יהודה, תשכ"ד/1964, "התנועה הציונית בשנות העלייה השלישית" בתוך יהודה ארו (עורך), ספר העלייה השלישית א, עם עובד, תל אביב 47-50. ברלס חיים, שם, "העלייה בתקופת 1919-1923", 80-82, 85-89. סלוצקי יהודה, "המאבק המדיני על גורלה של ארץ ישראל", שם, 54. סלוצקי מציין (47):

לא נודמנה לתנועה הציונית שעת-כושר לקרבה להגשמת מטרותיה כמו באותן השנים המועטות לאחר תום מלחמת העולם הראשונה. [...] הדור לא הוכשר ושעת הכושר בזוהרה.

חלק הארי של הממסד הציוני היה שרוי "במקסם השווא של שיקום הגולה ועבודת ההווה", ברנדס דאג למשקיות הליברלית והציע כבר ב"1919 כי יש לעכב את העלייה ואת ההתישבות עד [...] לעקירת הקדחת" (שם 48-49). החזון הראשון של ההנהלה הציונית באוגוסט 1919 תיאר את המצב ואת הגהירה לארץ וסיכם:

אנו מחויבים להכריז בפומבי, שאין עוד מקום בארץ לאמיגרציה כזאת לארץ ישראל במשך זמן מסוים. אל יהיו איש להרוס את ביתו ואת עסקיו טרם

- ידע לבטח שיוכל להתישב בארץ. אמיגרציה המונית בלתי-מסודרת ובלתי-מוכנה מראש תהיה האסון הגדול ביותר למהגרים ולארצנו הקמה לתחיה. [על החתום: ח. וייצמן, מ. אוסישקין, יוליוס סימון] (ברלם שם 81).
- Mossek M, 1978, *Palestine Immigration Policy under Sir Herbert Samuel British, Zionist and Arab Attitudes*, Frank Cass, Ldn./Totowa, pp. 9-40. בהכנתו נורדאו להעלות מיד כחצי-מיליון, ייתכן שהיתה הפרזה ייתכן שלא, אך אילו עלו רבבות, אזי גם אם היו מובטלים ורעבים - חלק מהם היה נשאר ומשנה את גורל היישוב והעם נוכח סגירת השערים בעולם. (סלוצקי שם 47-48).
- 37 זכרונות 131; בין החברים "המשוגעים" המצטרפים היו "יונה שמיר ובתה הקטנה, דינה קפלן עם בתה הפעוטה" (133). על כל ההרפתקה ראה גם קורנגולד שיינה, תשכ"ד/1964, "מסע פוקאהונטאס" בתוך ארז שם, 212-208 וכן חיי 53-55; בית אבי 42-44. לפי שיינה היה מועד ההפלגה ב־22 במאי, לפי בית אבי ב־19 בו ולפי חיי ב־23 בו.
- 38 בית אבי 59; חיי 61-65; "גולדה מאיר ביובל 50 למרחביה, 1961". העמותה. ארז שם ב 911-912, 238-239.
- 39 שם וכן בית אבי 61; חיי 65; פנקס הפרוטוקולים של מרחביה, ט"ו באב תרפ"ג; ארז שם 910 וכן 735-736. גולדה מספרת שם כי דרשה, ש"החברים לא יעשו כשהם מגישים אוכל" - היא השיגה מימון, במזומן או באשראי, לקוואקר, לתפוחי-אדמה הלולים, למלה ולצימוקים בין השאר על-ידי התנדבותה אחרי העבודה למתן שיעורים באנגלית לבנות של החנווני ושל הרופא. מסופר שם גם, כי טיפסה על מגדל המים כדי להפעילו.
- 40 בית אבי 69, מרחביה, פרוטוקול ט"ז בתמוז תרפ"ג. גולדה מספרת, שגידלה גם אוזנים. כאשר חלתה, לא השקו אותם וחלקם מתו, היא חלמה עליהם ומחלתה גברה, כן, היה לה חלום בלחות אחרי שתנים טרפו עופות. חיי 68-70. הלול גיוון את תפריט הקבוצה, גם במאכלים מיוחדים נוסח מרחביה (בית אבי 76).
- 41 ראה פרוטוקולים של מרחביה דאו במכון לבון, ובמיוחד, לפי סדר העניינים: ח' באלול תרפ"ב: כ"א בטבת תרפ"ג; כ"ה באב תרפ"ג, ח' בטבת תרפ"ג, ח' באב תרפ"ג. כמו כן - חיי 70.
- 42 מכתב מרחביה לאמא, 13 בדצמבר 1921, בתוך ארז (עורך) וכן הפרסום הנ"ל א, 239; פרוטוקול מרחביה מיום כ"ג בכסלו תרפ"ג; בית אבי 58, וראה לעיל הערה 29 א.
- 43 מימון עדה, לאורך הדרך, תל-אביב, 1972, עמ' 234, 242 (מדיני, בעמ' 528 הע' 15-17, טועה ומפנה את הקורא לספר אחר של עדה מימון ולעמודים אחרים). פנקס תרפ"ג ג. תל-אביב, 10. ראה להלן יצחק גרינברג, עמ' 41-137.
- 44 מדיני שם 51, אינו מדויק בכותבו שזה "נאום הבכורה שלה בארץ ישראל" - היא דיברה במוסדות הפועלות, וטועה בכתבו כאילו פגישת הקבוצות קדמה לוועידה השנייה של ההסתדרות והתקיימה "בתחילת 1922". אין בכך, גם בסיס לקביעתו, כי "חלה נקודת מפנה בחייה" (47). פגישת הקבוצות התכנסה בדגניה א', ד' בסיון תרפ"ג, 19 במאי 1923. ואילו ועידת ההסתדרות 15 שבועות לפני כן - בכ"א בשבט תרפ"ג - 7 בפברואר 1923. גולדה עצמה אינה מקדישה בזכרונותיה מקום ל"נקודת המפנה" המדומה, אם אכן היה "נאום בכורה" שבו "חלה נקודת מפנה בחייה" של גולדה - הרי היה זה במועצת הפועלות

ובהמשך הופעותיה שם. ייתכן, שבזכות אלה ובזכות ידיעות שהגיעו לארץ על פעולתה באמריקה, היא זכתה להיבחר לוועידת ההסתדרות מטעם "אחדות העבודה" (לא מטעם הקבוצה, אשר מטעמה נבחר יורצאלי) ואף לדבר בה. מדויני כותב שבניגוד לעדה מימון, "מי שכן התלהב מגולדה היה בן-גוריון, אשר כלל את דבריה בזכרונותיו" (53). דרושה אסמכתא לאיישביעות רצונה של עדה מימון מהטענה גגד התנועה, על קיפוח הפועלת, עד כי "עובדה מעציבה ומחפירה היא כי הוכרחנו ליצור אורגן [לא אירגון, כדברי מדויני שם] מיוחד לענייני הפועלת." יצירת "התנאים המתאימים לעבודת הפועלת" תבטל את הצורך בכך. מכל מקום הכללת דברי גולדה ב"זכרונות" אינה מעידה מאומה, שכן בן-גוריון מסר שם את דבריו כל הדוברים בוועידה בוויכוח על דברי הפתיחה שלו (דוד בן-גוריון, זכרונות א, תל-אביב תשל"א/1971: 212-216; גולדה, זכרונות שם בעמ' 214-215).

לעומת זאת לא שם מדויני לב להזכרת גולדה בפי ברל כצנלסון:

[על דבריה] שבחוגים השמאליים בגולה שורר יחס שלילי לעבודתנו בארץ. [...] הם מפיצים שמועות-שווא ודיבות על הפועלים בארץ ישראל, ולנו לא היתה אפשרות לענות על זאת, מפני שהוועד הפועל לא סידר אינפורמציה קבועה ושלמה. (פרטיכול הוועידה השנייה 49, 1923).

ראה להלן גרינברג, הדברים שנרשמו מפי גולדה בפרטיכול בשאלת ההשמצות מרובים יותר מבשאר הנושאים, שוב שלא כדברי מדויני שם.

45 על "פגישת הקבוצות" קינמרס ז, קב' קבב' קבו' קבח' קל' קלא'; ב' כצנלסון, תרפ"ה, הקבוצה [ח"פ] 30. חיי 17, 19-20. פרוטוקול מרחביה, כו' באייר תרפ"ג; חיי 70-71. מדויני כותב, כאילו גולדה "העדיפה להימנע מנסילות רשות הדיבור בפגישה זו (בלשונו "ועידת התנועה הקיבוצית" מדויני שם 50, 48). אולם דומה, שמהימנים יותר הדברים שלהלן מפי גולדה בניסוחם ובנסיבות היאמרם:

ותיקי דגניה ודאי זוכרים, כי לכינוס הראשון באתי ממרחביה, ושני הטאים הטאתי באותו כינוס: פתחתי את נאומי באידיש, והח' יוסף ברץ העיר לי: "דו לך שאת מדברת אידיש בתל-אביב; בדגניה - לא" [אולי שמע אותה בוועידת ההסתדרות - ראה לעיל - ואולי גם במועצת הפרעלות - כנ"ל] בכל זאת אמרתי את דברי באידיש. פשוט לא ידעתי עברית. אבל תוכן הדברים פגע. כנראה, יותר [על החיוב שבעבודת החברה במטבח - ראה לעיל הע' 12] גולדה מאיר, תשמ"ד/1964, "בלב שלם ובשמחה [מתוך דברים בכינוס העלייה השלישית באולם 'הביכה' בתל-אביב] בתוך ארז ספר העלייה השלישית ב 910.

46 עד כמה זקוקה היתה לחיי שיחה וחברה מעידים לא רק ההקשבה לשיחות לעומק הלילה בפיוסק, במילווקי ובדנוור, השתקעותה במטבח במרחביה לאחר הצות וסיפורי "המטבח" המפורסם של גולדה כראש הממשלה, אלא גם עדותה של רגינה: "היא אהבה בני-אדם. את יודעת, לעיתים היתה מטלפנת אליי באחת-עשרה בלילה: 'מה את עושה עכשיו, רגינה? בואי אלי'." (16 וכן 32).

47 חיי 74, "ולאחר שאדם מאריך ימים כמוני, הרי זה אומר הרבה." וכן רגינה 16: "היא עשתה או כביסת בית לאנשים כדי להספיק למחיה. זה היה קשה מאוד." אשר לברל, שבעיני גולדה היה "כורה הדרך" יותר מכול אדם אחר (רגינה 11), במכתבו ללילי צדק בשנות המצוקה, ראה, שפירא אניטה, תשמ"ז/1980,

ברל, ביוגרפיה, עם עובד/אוניברסיטת תל-אביב, הע' ב', 706-705.
48 חיי 50, 51; רגילה 14, 9; שרה ומנחם, "אמא" בתוך: נחמן תמיר, גילדה,
1981, עמ' 65-67.
Menahem Meir, *My Mother Golda Meir*, Arbor House, New York, 49
1983, p. 12